

PRAVA RODITELJA NA PRIVATNOST I ZAŠTITU OSOBNIH PODATAKA I DOBROBIT DJETETA KAO VRHUNSKI PRAVNI STANDARD

Izv. prof. dr. sc. Anica Čulo Margaletić*

UDK: 342.738-055.52

347.637-053.2/.6

347.634:342.738

DOI: 10.3935/zpfz.73.5.04

Pregledni znanstveni rad

Primljeno: listopad 2023.

Skrb o djeci prirodna je uloga i primarna zadaća roditelja koji to pravo, dužnost i odgovornost u pravilu izvršavaju uvažavajući i poštujući prava i interese svoje djece. Važnost i vrijednost roditeljske uloge u odgoju i odrastanju djeteta priznata je u mnogobrojnim pravnim propisima, kako na domaćoj tako i na međunarodnoj razini. Međutim, određene životne situacije mogu dovesti do toga da roditelji tu prevažnu ulogu, nažalost, ne mogu ostvarivati na dobrobit svoje djece zbog okolnosti na koje ni oni sami ne mogu utjecati, a koje im otežavaju ili ih u dobrom dijelu onemogućuju u zaštiti prava i interesa djeteta. Odgovornost države u takvim slučajevima te izazovi učinkovite suradnje nadležnih tijela biti će stoga posebno analizirani u ovome radu. Osim toga razmotrit će se postojeće pravno uređenje odnosa prava roditelja na privatnost i zaštitu osobnih podataka i prava djeteta, posebice kada dolazi do njihove kolizije, te će se nastojati dati smjernice učinkovitijeg ostvarivanja interesa odnosno dobrobiti djeteta koja bi u svakom pojedinom slučaju trebala imati prvenstvenu važnost kada se donose odluke koje se odnose na dijete.

Ključne riječi: interes djeteta, prava djeteta, prava roditelja, privatnost, osobni podatci, invaliditet

* Dr. sc. Anica Čulo Margaletić, izvanredna profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 14, 10000 Zagreb; aculo@pravo.unizg.hr; ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7688-8366

I. MEĐUODNOS PRAVA DJETETA I PRAVA, DUŽNOSTI I ODGOVORNOSTI RODITELJA

Prava djece trebalo bi promatrati kao jednu od najviših vrednota te kao takvu dijelom javnoga poretka.¹ Djeci pripadaju različita prava namijenjena upravo njima kao društvenoj skupini ovisnoj o odraslima te ih zapravo možemo promatrati i kao pravno uobličene i prepoznate potrebe djeteta u dugom razdoblju njegova odrastanja i razvoja do punoljetnosti, a zadovoljenje kojih ima svrhu zaštititi dijete i omogućiti mu sigurno, zdravo poticajno i uravnoteženo sazrijevanje u odgovornog pojedinca.

Pojedina prava djeteta nemoguće je promatrati izdvojeno zbog njihove međusobne povezanosti, isprepletenosti te međuvjetovanosti, što je u konačnici i slučaj s potrebama djeteta koje su u podlozi djetetovih prava. Stoga se u teoriji obiteljskog prava ističe važnost holističkog pristupa navedenim pravima, po kojemu su sva prava jednakovrijedna, temeljna i nedjeljiva, jer jedino tako je moguće predočiti cjelokupnu sliku pravnog položaj djeteta u obiteljskim odnosima.²

Posebnu vrijednost u prepoznavanju i zaštiti prava djece kao podvrste ljudskih prava dala je Konvencija o pravima djeteta³, koja je i dalje, unatoč mnogobrojnim dokumentima koji su usvojeni nakon njezina donošenja, najvažniji i najsveobuhvatniji međunarodni globalni dokument o dječjim pravima. Kao jednu od vrijednosti Konvencije mogli bismo izdvojiti upravo činjenicu da “državama strankama namjenjuje aktivnu ulogu u promicanju djetetovih prava i obvezu njihove zaštite poduzimanjem odgovarajućih mjera”.⁴ Jednako tako, Konvencija roditeljima kao osobama koje u pravilu najbolje mogu prepoznati potrebe vlastita djeteta namjenjuje ulogu primarnih odgojitelja djece ponajprije odgovornih za djetetov razvoj koji brinu o ostvarivanju djetetovih prava i interesa.

Uloga države kada je u pitanju odgoj djece te ostvarivanje djetetovih prava je podredna, usmjerena na pružanje prije svega potpore i pomoći roditeljima u

¹ V. Hrabar, D., *Obiteljsko pravo u sustavu socijalne skrbi*, Narodne novine, Zagreb, 2019., str. 158 i ondje navedena literatura.

² V. Hrabar, D., *Obiteljskopравни odnosi roditelja i djece*, u: Hrabar, D. (ur.), *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2021., str. 212; Hrabar, D., *Uvod u prava djece*, u: Hrabar, D. (ur.), *Prava djece – Multidisciplinarni pristup*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016., str. 28.

³ Službeni list SFRJ, br. 15/90; Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/93, 20/97 (u nastavku: KPD).

⁴ Hrabar, D., *Obiteljskopравни odnosi roditelja i djece*, op. cit. bilj. 2, str. 197.

skrbi o djetetu, dakle u ostvarivanju te zahtjevne i jedinstvene prirodne uloge.⁵

Tako prema odredbi čl. 3. st. 2. Konvencije “(d)ržave stranke se obvezuju da će odgovarajućim zakonodavnim i upravnim mjerama osigurati takvu zaštitu i skrb djeteta kakva mu je prijeko potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih skrbnika ili drugih osoba koje su za nj pravno odgovorne”. Nadalje, u nastavku u čl. 5. Konvencije određeno je da će države stranke “poštovati odgovornosti, prava i dužnosti roditelja ... da djetetu osiguraju, u skladu s njegovim razvojnim sposobnostima, odgovarajuće usmjeravanje i vođenje u ostvarivanju prava priznatih ovom Konvencijom”. O zajedničkoj odgovornosti obaju roditelja kazuje čl. 18. st. 1. Konvencije određujući da će države stranke “učiniti sve što je u njihovoj moći kako bi osigurale priznanje načela o zajedničkoj odgovornosti oba roditelja za odgoj i razvoj djeteta”, dok su “roditelji ili, gdje postoji takav slučaj, zakonski skrbnici odgovorni prije svih za odgoj i razvoj djeteta”, a “najbolji interes djeteta mora biti njihova temeljna briga.”

Najbolji interes djeteta ujedno je temeljno načelo i kriterij postupanja svih ustanova, službi i tijela kada odlučuju o djeci te kao vrhunski pravni standard mora imati prednost pred nekim drugim interesima.⁶ U Obiteljskom zakonu⁷ detaljno su razrađeni pravni odnosi roditelja i djece kroz, među ostalim, institute roditeljske skrbi, prava djece te mjera radi zaštite prava i dobrobiti djeteta.

Tako se u odredbi čl. 84. navode osobna prava djeteta:

- pravo na skrb za život i zdravlje;
- pravo na sigurnost i odgoj u obitelji primjeren njegovim tjelesnim, psihološkim i drugim razvojnim potrebama;
- pravo živjeti sa svojim roditeljima, a ako roditelji žive razdvojeno, dijete ima pravo na roditeljsku skrb obaju roditelja;

⁵ Hrabar, D., *Uvod u prava djece*, op. cit. bilj. 2, str. 32.

⁶ “1. U svim akcijama koje u svezi s djecom poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, mora se prvenstveno voditi računa o interesima djeteta.

2. Države stranke obvezuju se da će odgovarajućim zakonodavnim i upravnim mjerama djetetu osigurati zaštitu i skrb kakva je prijeko potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih skrbnika ili drugih osoba koje su za nj zakonski odgovorne.

3. Države stranke osigurati će da službe i ustanove odgovorne za skrb ili zaštitu djece budu pod stručnim nadzorom i da svoje djelovanje usklade sa standardima nadležnih vlasti, osobito glede pitanja sigurnosti, zdravlja te broja i stručnosti osoblja. (čl. 3. KPD-a).”

V. Hrabar, D., *Uvod u prava djece*, op. cit. bilj. 2, str. 4.

⁷ Narodne novine, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23 (u daljnjem tekstu: ObZ).

- pravo na ostvarivanje osobnih odnosa s roditeljima i drugim bliskim osobama s kojima ne stanuje, kao i pravo na točnu informaciju o važnim okolnostima u vezi s roditeljima i drugim bliskim osobama;
- pravo na izbor obrazovanja i zanimanja i pravo na zapošljavanje u skladu sa svojim sposobnostima i svojom dobrobiti.⁸

Komplementaran institut pravima djece jest roditeljska skrb koju ObZ definira kao “odgovornosti, dužnosti i prava roditelja, u svrhu zaštite i promicanja djetetovih osobnih i imovinskih prava te dobrobiti” (čl. 91. st. 1.). U nastavku te iste odredbe propisana je dužnost roditelja ostvarivati roditeljsku skrb “u skladu s djetetovim razvojnim potrebama i mogućnostima”. Temeljni sadržaj instituta roditeljske skrbi određen je u čl. 92. ObZ-a u skladu s kojim u nj ulazi: pravo i dužnost zaštite osobnih prava djeteta, pravo i dužnost upravljanja djetetovom imovinom te pravo i dužnost zastupanja djetetovih osobnih i imovinskih prava i interesa.⁹

Primarnu ulogu roditelja u skrbi o djetetu zakonodavac ističe u odredbi čl. 6. koja glasi: “Roditelji prije svih imaju pravo, dužnost i odgovornost živjeti sa svojim djetetom i skrbiti se o djetetu, a pomoć im se pruža i intervenira samo u slučaju potrebe.” Dužnost je i odgovornost roditelja, prema odredbi čl. 127. st. 1., “štiti prava i dobrobit djeteta”. Pravo je i dužnost roditelja “ravnopravno, zajednički i sporazumno ostvarivati roditeljsku skrb” (čl. 104. st. 1. ObZ-a).

⁸ Ovakvo navođenje osobnih prava trpi nedostatke na koje se već upozorilo u obiteljskopravnoj literaturi jer primjerice odgoj i obrazovanje po teorijskim podjelama na temelju KPD-a ne ulaze u osobna prava djeteta. V. Hrabar, D., *Prava djece u obiteljskom zakonodavstvu*, u: Hrabar, D. (ur.), *Prava djece – Multidisciplinarni pristup*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016., str. 66.

⁹ Relevantna odredba ObZ-a tako glasi: “(1) U sadržaj roditeljske skrbi ulazi pravo i dužnost zaštite osobnih prava djeteta na:

1. zdravlje, razvoj, njegu i zaštitu
2. odgoj i obrazovanje
3. ostvarivanje osobnih odnosa i
4. određivanje mjesta stanovanja.

(2) U sadržaj roditeljske skrbi ulazi pravo i dužnost upravljanja djetetovom imovinom.

(3) U sadržaj roditeljske skrbi ulazi pravo i dužnost zastupanja djetetovih osobnih i imovinskih prava i interesa.”

U zakonskoj odredbi izostalo je nažalost navođenje odgovornosti roditelja kao elementa roditeljske skrbi. V. Hrabar, D., *op. cit.* bilj. 8, str. 66. Također je sasvim nejasno što podrazumijeva pravo djeteta na određivanje mjesta stanovanja. Tako i Korać Graovac, A., *Od zajedničkog do samostalnog ostvarivanja roditeljske skrbi i natrag – kako zaštititi prava djece i roditelja*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. VIII, posebni broj, 2017., str. 53 i 54.

Načelo prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta (čl. 5.) te načelo prvenstvenoga prava roditelja da skrbe o djetetu te dužnosti tijela da im pruža pomoć (čl. 6.) među temeljnim su načelima ObZ-a. Zaštita i promicanje prava djeteta kao i skrb o djetetovoj dobrobiti temeljne su zadaće roditelja čije je pravo i dužnost roditeljsku skrb ostvarivati ravnopravno, zajednički i sporazumno. Kada je u pitanju poduzimanje mjera zaštite prava i dobrobiti djeteta, a imajući na umu da se izricanjem takvih mjera u većoj ili manjoj mjeri zadire u jedno od temeljnih prava roditelja i djeteta – pravo na poštovanje privatnosti i obiteljskog života, važno je poštovati načelo razmjernosti, što je naglašeno i u međunarodnim dokumentima koji su dijelom ovoga priloga, a istaknuto je i u ObZ-u kao jedno od njegovih načela¹⁰ te posebno među odredbama koje uređuju mjere obiteljskopravne zaštite djece.¹¹ Pravodobnost prepoznavanja rizika u kojem se dijete nalazi i odgovarajuće postupanje od ključne je važnosti za učinkovitu zaštitu djece, osobito kada ugroza dolazi, možda i potpuno nesvjesno, od strane osoba koje su primarno dužne štiti dijete. U tom pogledu važno je istaknuti opću građansku dužnost prijave Hrvatskom zavodu za socijalni rad povrede djetetovih osobnih i imovinskih prava. Naime, u skladu s odredbom čl. 132. st. 1. “(s)vatko je dužan prijaviti centru za socijalnu skrb povredu djetetovih osobnih i imovinskih prava. Povreda osobnih prava podrazumijeva osobito: tjelesno ili mentalno nasilje, spolne zloporabe, zanemarivanje ili nehajno postupanje, zlostavljanje ili izrabljivanje djeteta”. Riječ je o *lex imperfecta*, dakle više o moralnoj obvezi, no osobe čije profesije uključuju izravan kontakt s djecom i roditeljima bi svakako trebale djelovati i kod sumnje na ugrozu djetetovih prava.

Imajući u vidu korelativan odnos svakog djetetova prava s odgovornostima roditelja, osobit izazov predstavljaju situacije kada na strani roditelja postoje okolnosti koje ga onemogućuju ili umanjuju njegovu sposobnost u ispunjavanju tih odgovornosti, što izravno vodi ugrozi ili kršenju prava djeteta. O tome problemu, posebice s aspekta uvažavanja prava roditelja s duševnim smetnjama, u nastavku rada.¹²

¹⁰ Načelo razmjernosti i najblaže intervencije u obiteljski život iz čl. 7. koje glasi: “Mjere kojima se zadire u obiteljski život prihvatljive su ako su nužne te se njihova svrha ne može uspješno ostvariti poduzimanjem blažih mjera uključujući i preventivnu pomoć, odnosno potporu obitelji.”

¹¹ Čl. 128. ObZ-a: “Tijelo koje provodi postupak prilikom izbora mjere prikladne za zaštitu prava i dobrobiti djeteta dužno je voditi računa da se odredi ona mjera kojom se najmanje ograničava pravo roditelja na ostvarivanje skrbi o djetetu, ako je takvom mjerom moguće zaštititi prava i dobrobit djeteta.”

¹² Usp. Čulo Margaletić, A., *Parents with Mental Disabilities and Protection of the Child's Interest*, u: *International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences & Arts, SGEM 2018, Conference Proceedings*, Bulgaria, 2018., 689 – 697.

2. MEĐUNARODNI I NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Roditelji su prvi pozvani i odgovorni pružiti zaštitu pravima i interesima svoje djece. Podredno, obveza je države, ali i društva u cjelini pružiti pomoć roditeljima u ostvarenju njihove odgovorne uloge. Imajući na umu temeljno načelo za postupanje s djetetom i donošenje odluka koje se tiču djeteta, a koje je postavila Konvencija o pravima djeteta – najbolji interes djeteta, nužno je da nadležna tijela u izvršavanju svojih dužnosti zaštite djeteta, a primjenjujući ovo načelo, dosljedno i odgovorno ostvaruju svoju zadaću pomoći roditeljima kao primarno odgovornim osobama za dijete, tako i intervencije u obiteljski život roditelja i djeteta u mjeri te kada je to nužno radi zaštite prava i dobrobiti djeteta. U tom pogledu temeljni obiteljskopравни propis predviđa sustav mjera radi zaštite osobnih i imovinskih prava djeteta koje se u pravilu mogu izreći roditeljima kao imateljima roditeljske skrbi. Navedene su mjere viševrsne i imaju dvostruki cilj koji nikako nije usmjeren kažnjavanju roditelja. S jedne strane, kao što im i naziv govori, usmjerene su zaštiti djeteta od ugroze ili kršenja njegovih prava, a s druge je strane smisao pružiti pomoć roditeljima kada se stručnom procjenom nadležnog tijela utvrdi da je ona potrebna radi dobrobiti djeteta, kako bi se otklonili nedostaci u ostvarivanju roditeljske skrbi, odnosno privremeno izdvojiti dijete iz obitelji kako bi se zaštitio djetetov život, zdravlje i razvoj te kroz vrijeme trajanja mjere također nastojalo suradnjom s roditeljima pomoći im otkloniti razloge koji su doveli do potrebe za nekom od represivnih mjera.

O stupnju ugroženosti djeteta ovisit će koja će mjera biti izrečena roditeljima te se u tom pogledu ima primijeniti načelo razmjernosti opisano u čl. 128. ObZ-a u skladu s kojim bi trebalo odrediti onu mjeru kojom će se najmanje ograničiti pravo roditelja na ostvarivanje skrbi o djetetu ako je njome moguće zaštititi prava i dobrobit djeteta. Drugim riječima, pri izboru mjere primarno se mora voditi računa da se njezinim izricanjem postigne cilj, a to je zaštita djeteta, no pritom se ne smije zanemariti poštovanje roditeljskih prava koja se ne bi trebalo ograničavati više no što je nužno i opravdano kako bi se zaštitilo dijete. U nekim situacijama će tako biti dovoljno odrediti neku od blažih mjera intervencije kojima se neće zadirati u većoj mjeri u obiteljski život roditelja i djece jer će njome biti moguće ostvariti cilj – zaštititi osobna prava djeteta, dok će u drugom slučaju njih biti moguće zaštititi jedino izdvajanjem djeteta iz obitelji. Međutim i kada je dijete izdvojeno, jedna od svrha njegova izdvajanja jest i omogućiti djetetov povratak u obitelj uvijek kad je to moguće odnosno nije protivno dobrobiti djeteta.¹³

¹³ Hrabar, D., *Obiteljskopравни odnosi roditelja i djece*, op. cit. bilj. 2, str. 241; Čulo Marga-

Kako bi država mogla ostvariti ustavnu obvezu zaštite djece, a posredno i obitelji kao i obvezu pomaganja roditeljima, o kojima će dodatno biti govora u nastavku rada, nužno je da nadležna tijela imaju saznanja o potrebi za intervencijom. Do tih saznanja mogu doći neposredno, no od osobite je važnosti, a nekada i presudne upravo suradnja, i to svih onih koji u svome radu dolaze u kontakt bilo s djetetom ili roditeljem. Naime, pravodobno dobivanje informacija, prijava sumnji na ugrožavanje ili kršenje djetetovih prava odnosno na propuste ili postupanja roditelja koji su protivni dobrobiti djeteta otvara put za djelovanje nadležnog područnog ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad koji bi na temelju stručne procjene mogao poduzeti neku od zakonom predviđenih mjera te time u potrebnom opsegu intervenirao u odnos roditelj – dijete. Na putu te suradnje često se nalaze dvojbe onih koji bi svoje sumnje trebali prijaviti odnosno obavijestiti Hrvatski zavod za socijalni rad o nekim okolnostima na strani roditelja, ali i djeteta, koje dovode u pitanje roditeljske kompetencije ili funkcionalne sposobnosti u skrbi o djetetu. To su ponajprije liječnici, ali mogu biti i druge osobe koje se u svom profesionalnom radu susreću s djecom ili roditeljima (primjerice odgojitelji, učitelji itd.). Razlog dvojbama jest ponajprije pitanje gdje su granice prava na privatnost te osobito u novije doba prava na zaštitu osobnih podataka, a pogotovo podataka koji se odnose na zdravlje kao opravdano najosjetljivijih osobnih podataka. U nekim bi situacijama takvo postupanje ustanova, tijela ili osoba u cilju zaštite djeteta moglo predstavljati povredu zajamčenih prava, ponajprije roditelja (prava na poštovanje obiteljskog života, prava na privatnost, prava na zaštitu osobnih podataka) te se otvara pitanje dopustivosti otkrivanja određenih informacija, poglavito Hrvatskom zavodu za socijalni rad u nadležnosti kojega je obiteljskoppravna zaštita djece. S druge strane, navedeno je često preduvjet učinkovitog ostvarenja dužnosti države zaštititi djetetova prava kada ista ne štite u dovoljnoj mjeri odnosno na odgovarajući način upravo oni koji su temeljem normi domaćeg i međunarodnog prava to prije svih dužni činiti, a to su roditelji djeteta.

Stoga ćemo u nastavku rada analizirati relevantne domaće i međunarodne pravne norme kako bismo pokušali pridonijeti otklanjanju opisanih dvojbi s ciljem poticanja ostvarenja učinkovitije suradnje, kako u zaštiti dobrobiti djece tako u konačnici i osiguranja preventivnog djelovanja kroz rad s roditeljima odnosno obitelji te otklanjanje čimbenika rizika.

U Ustavu Republike Hrvatske¹⁴ nekoliko je odredaba koje se izravno odnose

letić, A., *Novine iz prakse Europskog suda za ljudska prava*, u: Rešetar, B.; Aras, S. (ur.), *Represivne mjere za zaštitu osobnih prava i dobrobiti djeteta*, Sveučilište J. J. Strossmayera, Pravni fakultet u Osijeku, Osijek, 2014., str. 20.

¹⁴ Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 7

na zaštitu djeteta odnosno na prava, dužnosti i odgovornosti roditelja. Tako je u čl. 63. navedeno da “država štiti materinstvo, djecu i mladež”, a u sljedećoj odredbi propisana je dužnost roditelja odgajati, uzdržavati i školovati djecu te pravo i sloboda samostalno odlučivati o odgoju djece (čl. 64. Ustava RH). Istom je odredbom predviđena odgovornost roditelja “osigurati pravo djetetu na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti”, kao i obveza države osobitu skrb usmjeriti na djecu bez roditelja odnosno djecu za koju se ne brinu roditelji. Od značaja za temu ovoga rada je i opća građanska dužnost propisana u čl. 65. Ustava RH štiti djecu i nemoćne osobe.

Iz navedenih ustavnih odredbi jasno proizlazi primarna uloga roditelja skrbiti o djetetu kako predviđa i KPD, a ustavna je obveza države, ali i opća građanska dužnost svih štiti djecu, dok je osobitu skrb država dužna pružiti djeci bez roditeljske skrbi.

Kada su u pitanju prava roditelja koja mogu doći u koliziju s pravima djeteta u okolnostima kada je potrebno intervenirati u odnos roditelj – dijete radi zaštite dobrobiti djeteta, to su prije svega pravo na poštovanje privatnosti i obiteljskoga života te pravo na zaštitu osobnih podataka.

Pravo na poštovanje privatnosti, osobnog i obiteljskog života Ustavom je zajamčeno pravo (čl. 35. Ustava RH), jednako kao i pravo na sigurnost i tajnost osobnih podataka (čl. 37. Ustava RH). Ipak, navedena prava nisu apsolutna, već je Ustavom predviđena mogućnost njihova zakonskog ograničenja u mjeri u kojoj je to potrebno kako bi se zaštitile određene vrijednosti kao što su sloboda i prava drugih ljudi, pravni poredak, javni moral i zdravlje. To znači da otkrivanje podataka o roditelju, djetetu, odnosno obitelji koji su nužni radi zaštite dobrobiti i prava djeteta neće predstavljati povredu Ustavom zajamčenog prava ako je to učinjeno u skladu sa zakonom i ako je takvo zadiranje u privatnost, odnosno obiteljski život bilo razmjerno potrebi zaštite prava i dobrobiti djeteta u svakom pojedinom slučaju.¹⁵ Naime, dobrobit odnosno najbolji interes djeteta kao jedno od temeljnih načela KPD-a dio je javnog poretka, i to među ostalim zbog njegove važnosti, utemeljenosti kao i dalekosežnosti s obzirom na to da objedinjuje najvažnije stečevine društva u pogledu djece.¹⁶ Najznačajniji regionalni dokument o ljudskim pravima usvojen na razini Vijeća Europe 1950.

6/10, 85/10, 05/14 (u nastavku: Ustav RH).

¹⁵ U čl. 16. Ustava RH tako je propisano da se slobode i prava mogu “ograničiti samo zakonom da bi se zaštitila sloboda i prava drugih ljudi te pravni poredak, javni moral i zdravlje. Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju”.

¹⁶ Hrabar, D., *Zaštita djece u kaznenom postupku u promišljanjima o pravosuđu naklonjenom djeci*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. IX, br. 1, 2018., str. 7.

godine je Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.¹⁷ Republika Hrvatska stranka je Konvencije od 1997. Smisao i cilj Konvencije je zajamčiti svim građanima država članica Vijeća Europe širok opseg ljudskih prava i sloboda.¹⁸

Prema Europskoj konvenciji:

“1. Svatko ima pravo na poštovanje svog privatnog i obiteljskog života, svog doma i dopisivanja.

2. Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.” (čl. 8.)

Ovom konvencijskom normom štite se četiri specifična područja osobne autonomije a svako od njih se pravno kvalificira kao “zaštićeno pravno dobro”.¹⁹ Pravo na poštovanje privatnosti i obiteljskog života je u skladu s navedenom Konvencijom jedno od temeljnih ljudskih prava. Prvospomenuto pravo na zaštitu privatnog života odnosi se na “pravo živjeti vlastiti život uz minimalna upletanja sa strane”.²⁰ Međutim, ta prava nisu apsolutna i sama Konvencija propisuje kriterije dopustivosti zadiranja u navedena prava. Drugim riječima, ako je riječ o intervenciji javne vlasti koja ima pravni temelj u zakonskoj normi i koja je nužna radi ostvarenja jednog od legitimnih ciljeva predviđenih u Konvenciji, neće se raditi o povredi odredbi Konvencije, odnosno zadiranje u pravo na poštovanje privatnosti neće biti protupravno. Konvencijska norma dakle propisuje stroge, kvalificirane uvjete dopustivosti miješanja državnih ili javnopravnih tijela u zaštićeno pravno dobro.²¹ Ako oni nisu ispunjeni, takvo će miješanje značiti povredu konvencijskog prava. Spomenuta odredba postavlja pred državu pozitivne i negativne obveze. Pozitivne obveze su posebice naglašene u privatnopravnim odnosima te je tako prema praksi Europskog suda za ljudska prava, koji je jedini ovlašten autoritativno tumačiti odredbe Kon-

¹⁷ Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

¹⁸ Majstorović, I., *Europski obiteljskopравни sustav zaštite prava djece*, u: Hrabar, D. (ur.), *Prava djece – multidisciplinarni pristup*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016., str. 43.

¹⁹ Omejec, J., *Značenje i doseg prava na poštovanje obiteljskoga života u praksi Europskoga suda za ljudska prava*, u: Hrabar, D. (ur.), *Presude o roditeljskoj skrbi Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2021., str. 1.

²⁰ Majstorović, I., *op. cit.* bilj. 18, str. 44.

²¹ Omejec, J., *op. cit.* bilj. 19, str. 5.

vencije, “država dužna brinuti se o zaštićenom području osobne autonomije pojedinca i tako ga štiti od nasrtaja i ugrožavanja koje bi mogle činiti druge privatne osobe. Država je dužna zaštitnički se postaviti u toj situaciji te intervenirati uvijek kad zaštićeno pravno područje pojedinca ugrožavaju drugi”.²² Negativne obveze države sastoje se u suzdržavanju od miješanja u pravo na privatnost odnosno u nepoduzimanju mjera kojima se zadire u to ili neko od drugih prava zaštićenih navedenom odredbom Konvencije, osim, dakako, ako je to predviđeno zakonom te nužno radi postizanja nekog od legitimnih ciljeva izrijekom predviđenih konvencijskom normom.²³ Od navedenih uvjeta “nužnost u demokratskom društvu” zaslužuje osobitu pozornost. Europski sud za ljudska prava više je puta naglasio kako u slučajevima sukoba interesa roditelja i djeteta čl. 8. Europske konvencije zahtijeva od nadležnih tijela uspostavu pravedne ravnoteže između tih interesa te da pritom posebnu važnost pridaju najboljim interesima djeteta koji mogu nadjačati interese roditelja.²⁴

U situaciji kada su roditelji osobe s invaliditetom, što uključuje i osobe s duševnim smetnjama²⁵, važno je istaknuti kako Konvencija o pravima osoba s invaliditetom²⁶, jamčeći pravo na privatnost, ne postavlja neka nova pravila ni

²² *Ibid.*, str. 12 i ondje navedena literatura.

²³ O praksi Europskog suda za ljudska prava u predmetima koji se odnose na roditeljsku skrb i mjere radi zaštite prava i dobrobiti djeteta v. Hrabar, D. (ur.), *Presude o roditeljskoj skrbi Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2021. i Hrabar, D. (ur.), *Presude Europskoga suda za ljudska prava o mjerama za zaštitu dobrobiti djeteta*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.

²⁴ Omejec, J., *op. cit.* bilj. 19, str. 9 i ondje navedena literatura.

²⁵ Kada govorimo o invaliditetu, uobičajeno se pod tim pojmom misli na neki oblik tjelesnog invaliditeta. Zato je važno istaknuti kako Konvencija o pravima osoba s invaliditetom definira osobe s invaliditetom kao “osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima” (čl. 1. st. 2.).

²⁶ Konvencija o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom (2007, 2008), Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 6/07, 5/08. Više o Konvenciji i njezinu utjecaju na pravni položaj osoba s duševnim smetnjama v. Majstorović, I.; Šimović, I., *Opseg lišenja poslovne sposobnosti kao pretpostavka zaštite prava i dostojanstva osoba s invaliditetom*, Ljetopis socijalnog rada, vol. 25 br. 1, 2018., str. 65 – 84; Korać Graovac, A.; Čulo, A., *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom – novi pristup shvaćanju prava osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 61, br. 1, 2011., str. 65 – 109; Fabijanić Gagro, S.; Škorić, M., *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom i poslovna sposobnost osoba s duševnim smetnjama – suvremeni izazovi*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 41, br. 3, 2020., str. 759 – 777.

šire određenje ovoga prava, nego propisuje zaštitu toga prava na “ravnopravnoj osnovi s drugima”²⁷ (čl. 22. Konvencije). Općenito se može reći da Konvencija ne uvodi neka nova posebna prava za osobe s invaliditetom, već pojašnjava obveze država s obzirom na prava za koja je uočeno da se učestalo krše ili pak uskraćuju osobama s invaliditetom, te u tom smislu postavlja univerzalni minimum standarda koji je potrebno primijeniti pružajući tako temelj za koherentan okvir djelovanja kada je riječ o pravnom položaju ove najbrojnije manjinske skupine u društvu koja je često marginalizirana, stigmatizirana i po mnogočemu dovedena u nepovoljniji položaj u odnosu na većinski dio populacije.²⁸ Čl. 1. Konvencije tako kao njezinu svrhu određuje “promicanje, zaštitu i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom i promicanje poštovanja njihovog urođenog dostojanstva”. Tako, kada je riječ o poštovanju privatnosti osoba s invaliditetom, Konvencija jamči zaštitu na ravnopravnoj osnovi s drugima, dakle primjenu istog standarda zaštite. Ovo nam je osobito važno u kontekstu suradnje liječnika, napose psihijataru s drugim nadležnim službama u zaštiti interesa djece kada mentalno zdravlje roditelja može predstavljati rizik za dijete te je u tom pogledu važno osigurati odgovarajuću pomoć roditeljima ili, ovisno o utvrđenim okolnostima u pojedinom slučaju odnosno stupnju ugroženosti prava djeteta, poduzeti neku drugu mjeru zaštite djeteta od strane nadležnih tijela. U tom smislu i spomenuta Konvencija propisuje da će države stranke “osigurati prava i odgovornosti osoba s invaliditetom glede skrbništva, starateljstva, hraniteljstva i posvojenja djece, ili sličnih instituta, gdje ovi koncepti postoje u nacionalnom zakonodavstvu; u svim slučajevima ponajprije će se uzimati u obzir najbolji interesi djece. Države stranke će pružiti odgovarajuću pomoć osobama s invaliditetom u provedbi njihovih dužnosti u podizanju djece” (čl. 23. st. 2.). Kada govorimo o izdvajanju djeteta kao skupu najrepresivnijih mjera radi zaštite osobnih prava i dobrobiti djeteta, od osobite je važnosti naglasiti da invaliditet sam za sebe

²⁷ Navedena konvencijska odredba glasi: “1. Nijedna osoba s invaliditetom, bez obzira na prebivalište ili odabrani način života, neće biti izložena proizvoljnom arbitrarnom ili nezakonitom narušavanju svoje privatnosti, kao ni obitelji, doma, dopisivanja ili drugih oblika komuniciranja, niti će biti izložena nezakonitim napadima na svoju čast i ugled. Osobe s invaliditetom imaju pravo na zakonsku zaštitu od takvog narušavanja privatnosti ili napada na nju.

2. Države stranke zaštitit će privatnost osobnih i zdravstvenih podataka te podataka o rehabilitaciji osoba s invaliditetom, na ravnopravnoj osnovi s drugima.” (čl. 22.).

²⁸ United Nations, *From Exclusion to equality: Realizing the rights of persons with disabilities, Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*, United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, Inter-Parliamentary Union, Geneva, 2007. Dostupno na: <http://archive.ipu.org/PDF/publications/disabilities-e.pdf> (22. 9. 2023.), str. 5.

nikada ne smije biti razlog izdvajanja djeteta, o čemu nedvosmisleno kazuje i Konvencija u čl. 23. st. 4. koji glasi: “4. Države stranke će osigurati da dijete ne bude odvojeno od svojih roditelja protivno njihovoj volji, osim ako nadležna tijela, čija je odluka podložna preispitivanju od strane pravosuđa, u skladu s pozitivnim pravom i postupcima, ne utvrde da je takvo odvajanje potrebno u najboljem interesu djeteta. Ni u kojem slučaju dijete neće biti odvojeno od roditelja na osnovi invaliditeta, bilo djeteta ili jednog ili oba roditelja.”

Na razini Europske unije istaknuli bismo dokument kojim se potvrđuju prava koja proizlaze osobito iz ustavnih tradicija i međunarodnih obveza zajedničkih državama članicama, iz Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, iz Europske socijalne povelje te iz prakse Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava, a riječ je o Povelji Europske unije o temeljnim pravima.²⁹ Povelja po uzoru na prije spomenute dokumente sadržava posebnu odredbu o zaštiti, pravima i primarnoj važnosti interesa djeteta. Tako u čl. 24. određuje:

“1. Djeca imaju pravo na zaštitu i brigu koja je potrebna za njihovu dobrobit. Djeca mogu slobodno izražavati svoje mišljenje. Njihovo se mišljenje uzima u obzir u pitanjima koja se na njih odnose, u skladu s njihovom dobi i zrelosti.

2. U svakom djelovanju koje se odnosi na djecu, bez obzira na to provodi li ga tijelo vlasti ili privatna ustanova, primarni cilj mora biti zaštita interesa djeteta.

3. Svako dijete ima pravo na održavanje redovitog osobnog odnosa i izravni kontakt s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti sa zaštitom njegovih interesa.”

U kontekstu teme rada Povelja također jamči pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života (čl. 7.), kao i pravo na zaštitu osobnih podataka (čl. 8.).³⁰ Kada je riječ o obradi osobnih podataka, Povelja postavlja zahtjev da se podatci obrađuju pošteno i u utvrđene svrhe, i to na temelju suglasnosti

²⁹ Službeni list Europske unije, C 202, 7. 6. 2016. Više o Povelji i njezinu značaju za obiteljskopravne odnose v. Korać Graovac, A., *Povelja o temeljnim pravima Europske unije i obiteljsko pravo*, u: Korać Graovac, A.; Majstorović, I. (ur.), *Europsko obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2013., str. 25 – 51.

³⁰ Spomenute odredbe glase:

“Svatko ima pravo na poštovanje svojeg privatnog i obiteljskog života, doma i komuniciranja.” (čl. 7.), “1. Svatko ima pravo na zaštitu osobnih podataka koji se na njega ili nju odnose. 2. Takvi podaci moraju se obrađivati pošteno, u utvrđene svrhe i na temelju suglasnosti osobe o kojoj je riječ, ili na nekoj drugoj legitimnoj osnovi utvrđenoj zakonom. Svatko ima pravo na pristup prikupljenim podacima koji se na njega ili nju odnose i pravo na njihovo ispravljanje. 3. Poštovanje tih pravila podliježe nadzoru neovisnog tijela.” (čl. 8.).

osobe o kojoj je riječ ili na nekoj drugoj legitimnoj osnovi utvrđenoj zakonom. Upravo u ovome drugome temelju dopustive obrade osobnih podataka dana je mogućnost da se zakonom predvide pretpostavke pod kojima će se osobni podatci moći obrađivati i bez pristanka osobe na koju se podatci odnose. U tom smislu osobitu važnost ima sljedeći dokument u ovome pregledu. Riječ je o Uredbi (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka).³¹ Opća uredba o zaštiti podataka općenito regulira zaštitu osobnih podataka građana EU-a i izravno se primjenjuje u državama članicama. Temeljna načela obrade osobnih podataka³² u skladu s ovim dokumentom su: zakonitost, poštenost i transparentnost; ograničenje svrhe obrade; smanjenje količine podataka; točnost; ograničenje pohrane osobnih podataka; cjelovitost i povjerljivost; pouzdanost.³³ Od navedenih

³¹ [2016] SL L119/1 (dalje u tekstu: Uredba); Ispravak Uredbe (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) [2018] SL L127/2.

³² “‘obrada’ znači svaki postupak ili skup postupaka koji se obavljaju na osobnim podacima ili na skupovima osobnih podataka, bilo automatiziranim bilo neautomatiziranim sredstvima kao što su prikupljanje, bilježenje, organizacija, strukturiranje, pohrana, prilagodba ili izmjena, pronalaženje, obavljanje uvida, uporaba, otkrivanje prijenosom, širenjem ili stavljanjem na raspolaganje na drugi način, usklađivanje ili kombiniranje, ograničavanje, brisanje ili uništavanje” (čl. 4. t. 2. Uredbe).

³³ “1. Osobni podaci moraju biti:

- (a) zakonito, pošteno i transparentno obrađivani s obzirom na ispitanika (“zakonitost, poštenosti transparentnost”);
- (b) prikupljeni u posebne, izričite i zakonite svrhe te se dalje ne smiju obrađivati na način koji nije u skladu s tim svrhama; daljnja obrada u svrhe arhiviranja u javnom interesu, u svrhe znanstvenog ili povijesnog istraživanja ili u statističke svrhe, u skladu s člankom 89. stavkom 1. ne smatra se neusklađenom s prvotnim svrhama (“ograničavanje svrhe”);
- (c) primjereni, relevantni i ograničeni na ono što je nužno u odnosu na svrhe u koje se obrađuju (“smanjenje količine podataka”);
- (d) točni i prema potrebi ažurni; mora se poduzeti svaka razumna mjera radi osiguravanja da se osobni podaci koji nisu točni, uzimajući u obzir svrhe u koje se obrađuju, bez odlaganja izbrišu ili isprave (“točnost”);
- (e) čuvani u obliku koji omogućuje identifikaciju ispitanikâ samo onoliko dugo koliko je potrebno u svrhe radi kojih se osobni podaci obrađuju; osobni podaci mogu se pohraniti na dulja razdoblja ako će se osobni podaci obrađivati isključivo u svrhe arhiviranja u javnom interesu, u svrhe znanstvenog ili povijesnog istraživanja ili u statističke svrhe u skladu s člankom 89. stavkom 1., što podliježe provedbi primjerenih tehničkih i organizacijskih mjera propisanih

načela u pogledu teme rada osobito vrijedi istaknuti načelo smanjenja količine podataka u skladu s kojim svi podatci o roditeljima koji se dijele moraju biti primjereni, relevantni te ograničeni na ono što je nužno u odnosu na svrhe u koje se obrađuju – zaštitu dobrobiti djeteta. U slučajevima kada postoji obveza obavještanja drugog tijela na temelju posebnog propisa odgovarajući pravni temelj za razmjenu osobnih podataka bio bi čl. 6. st. 1. toč. c (obrada nužna radi poštovanja pravne obveze voditelja obrade). Ako ne bi postojala jasna obveza obavještanja u skladu s posebnim propisom, onda se razmjena podataka može temeljiti na čl. 6. st. 1. toč. f (obrada je nužna za potrebe legitimnih interesa – u ovom slučaju djeteta). Podredno, kao pravni temelj razmjene podataka mogla bi biti i odredba čl. 6. st. 1. toč. d (obrada nužna kako bi se zaštitili ključni interesi druge fizičke osobe odnosno u ovom slučaju djeteta).³⁴

Uredba posebno regulira obradu naročito osjetljivih podataka, a to su među ostalim podatci koji se odnose na zdravlje. Kao opće pravilo Uredba postavlja zabranu obrade takvih podataka i propisuje iznimke, a jedna od njih je da je obrada podataka o zdravlju nužna za potrebe značajnog javnog interesa, razmjerna željenom cilju uz poštovanje biti prava na zaštitu podataka.³⁵ Uredba

ovom Uredbom radi zaštite prava i sloboda ispitanika (“ograničenje pohrane”);

(f) obrađivani na način kojim se osigurava odgovarajuća sigurnost osobnih podataka, uključujući zaštitu od neovlaštene ili nezakonite obrade te od slučajnog gubitka, uništenja ili oštećenja primjenom odgovarajućih tehničkih ili organizacijskih mjera (“cjelovitost i povjerljivost”);

2. Voditelj obrade odgovoran je za usklađenost sa stavkom 1. te je mora biti u mogućnosti dokazati (“pouzdanost”).” (čl. 5. Uredbe).

³⁴ “1. Obrada je zakonita samo ako i u onoj mjeri u kojoj je ispunjeno najmanje jedno od sljedećega:

(c) obrada je nužna radi poštovanja pravnih obveza voditelja obrade;

(d) obrada je nužna kako bi se zaštitili ključni interesi ispitanika ili druge fizičke osobe;

....

(f) obrada je nužna za potrebe legitimnih interesa voditelja obrade ili treće strane, osim kada su od tih interesa jači interesi ili temeljna prava i slobode ispitanika koji zahtijevaju zaštitu osobnih podataka, osobito ako je ispitanik dijete.” (čl. 6. Uredbe).

³⁵ “1. Zabranjuje se obrada osobnih podatakakoji se odnose na zdravlje.....

2. Stavak 1. ne primjenjuje se ako je ispunjen jedno od sljedećeg:

(a) ispitanik je dao izričitu privolu za obradu tih osobnih podataka za jednu ili više određenih svrha, osim ako se pravom Unije ili pravom države članice propisuje da ispitanik ne može ukinuti zabranu iz stavka 1.;

....

(g) obrada je nužna za potrebe značajnog javnog interesa na temelju prava Unije ili prava države članice koje je razmjerno željenom cilju te kojim se poštuje bit

ne određuje pobliže pojam javnog interesa, već upućuje na pravo Unije, odnosno pravo države članice. Značajnim javnim interesom, imajući u vidu druge pravne izvore, može se svakako smatrati zaštita dobrobiti djeteta, osobito zaštita djetetova života, zdravlja, odnosno sigurnosti. Pritom svakako valja voditi računa o razmjernosti što je zahtjev koji je postavljen i u prije razmatranim dokumentima. U pogledu suradnje različitih dionika u zaštiti interesa djeteta posebno mjesto zauzimaju liječnici s obzirom na to da pravodobno otkrivanje saznanja do kojih liječnici dolaze u svakodnevnome radu s pacijentima može imati presudnu važnost za zaštitu djetetova života, zdravlja i razvoja. U tom pogledu važno je razmotriti normativno uređenje obveze čuvanja liječničke tajne kao i iznimaka od te obveze u domaćem pravnom sustavu, preciznije, u propisima kojima se uređuje zdravstvena zaštita i zaštita prava pacijenata.

U skladu sa Zakonom o liječništvu³⁶ (čl. 21.) “(s)ve što liječnik sazna o pacijentu koji mu se obrati za liječničku pomoć, a u vezi s njegovim zdravstvenim stanjem, mora čuvati kao liječničku tajnu i može je otkriti, ako posebnim zakonom nije drukčije propisano, samo uz odobrenje pacijenta, roditelja ili skrbnika za malodobne osobe, a u slučaju njegove psihičke nesposobnosti ili smrti, uz odobrenje uže obitelji, skrbnika ili zakonskog zastupnika”. Međutim u sljedećoj odredbi propisana je obveza liječnika prijaviti policiji ili državnom odvjetništvu sumnju da je tjelesna ozljeda nastala nasilnim putem kao i da je djetetu “zdravstveno stanje ozbiljno ugroženo zapuštanjem ili zlostavljanjem” (čl. 22.). Premda ovaj propis ne predviđa obvezu obavješćivanja Hrvatskog zavoda za socijalni rad, suradnja tijela koja postupaju po navedenoj prijavi sa Zavodom od iznimne je važnosti kako bi se učinkovito zaštitilo dijete. U tom pogledu valjalo bi primijeniti odredbu čl. 132. st. 4. ObZ-a prema kojoj je sud pred kojim se vodi prekršajni ili kazneni postupak, državni odvjetnik, kao i policija dužan o pokretanju postupka u vezi s povredom nekoga djetetova prava obavijestiti nadležni područni ured Hrvatskog zavoda za socijalni rad u roku 24 sata. Obveza čuvanja liječničke tajne u Republici Hrvatskoj uređena je i drugim propisima kojima se uređuje zdravstvena zaštita i zaštita prava pacijenata.³⁷

prava na zaštitu podataka i osiguravaju prikladne i posebne mjere za zaštitu temeljnih prava i interesa ispitanika;

4. Države članice mogu zadržati ili uvesti dodatne uvjete, uključujući ograničenja s obzirom na obradu genetskih podataka, biometrijskih podataka ili podataka koji se odnose na zdravlje.” (čl. 9. Uredbe).

³⁶ Narodne novine, br. 121/03, 117/08.

³⁷ Tako je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti (Narodne novine, br. 100/18, 125/19, 147/20, 119/22, 156/22, 33/23) u čl. 163. propisano sljedeće: “(1) Zdravstveni radnici dužni su čuvati kao profesionalnu tajnu sve što znaju o zdravstvenom stanju pacijenta. (2) Na čuvanje profesionalne tajne obvezni su i drugi radnici u zdravstvu koji

Ako je roditelj osoba s duševnim smetnjama, izazovi roditeljstva na strani toga roditelja su još zahtjevniji, te je osobito važno brižljivo postupanje s obzirom na to da je riječ o ranjivoj i često marginaliziranoj skupini izloženoj većem riziku kršenja prava, pa i onih koja se odnose na skrb o djetetu. S obzirom na moguću koliziju prava roditelja na privatnost i prava i interesa djeteta na zaštitu života, zdravlja i razvoja, u nastavku će se razmotriti odredbe posebnog propisa kojim se regulira pravni položaj osoba s duševnim smetnjama što uključuje i povjerljivost njihovih podataka, a koji se ima primijeniti kao *lex specialis* u odnosu na odredbe drugih propisa kojima se uređuje liječnička tajna i iznimke od obveze njezina čuvanja te koji trebaju primjenjivati svi koji postupaju prema osobama s duševnim smetnjama.³⁸ Riječ je o Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.³⁹ Prema čl. 21. navedenog propisa

- “(1) (s)vatko tko na temelju ovoga Zakona postupa prema osobi s duševnim smetnjama dužan je čuvati kao tajnu sve što sazna o njoj tijekom postupanja.
- (2) Osoba iz stavka 1. ovoga članka može otkriti ono što je saznala samo uz pisani pristanak osobe s duševnim smetnjama.
- (3) Pristanak osobe s duševnim smetnjama nije potreban ako je saznanje iz stavka 1. ovoga članka potrebno otkriti u javnom interesu ili interesu druge osobe koji preteže nad interesom čuvanja tajne. Javnim interesom ili interesom koji preteže nad interesom čuvanja tajne smatra se:

za nju saznaju u obavljanju svojih dužnosti te studenti i učenici škola zdravstvenog usmjerenja. (3) Na čuvanje profesionalne tajne obvezne su i sve druge osobe koje u obavljanju svojih dužnosti dođu do podataka o zdravstvenom stanju pacijenta.” U sljedećoj odredbi čl. 164. st. 2. predviđena je iznimka od gore navedenoga u skladu s kojom su osobe navedene u prethodnom članku obvezne “podatke o zdravstvenom stanju pacijenta priopćiti na zahtjev Ministarstva, drugih tijela državne uprave u skladu s posebnim propisima, nadležne komore ili sudbene vlasti”. Pravo na povjerljivost uređuje i Zakon o zaštiti prava pacijenata (Narodne novine, br. 169/04, 37/08) u čl. 25. kojim je propisano da “pacijent ima pravo na povjerljivost podataka koji se odnose na stanje njegova zdravlja u skladu s propisima o čuvanju profesionalne tajne i zaštiti osobnih podataka”. U nastavku odredbe je također navedeno da “(p)acijent ima pravo dati usmenu ili pisanu izjavu o osobama koje mogu biti obaviještene o njegovu prijmu u stacionarnu zdravstvenu ustanovu kao i o njegovom zdravstvenom stanju. Pacijent može imenovati i osobe kojima zabranjuje davanje tih podataka”.

³⁸ V. Grozdanić, V.; Škorić, M.; Rittossa, D., *Liječnička tajna u funkciji zaštite privatnosti osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 64, br. 5-6, 2014., str. 843.

³⁹ Narodne novine, br. 76/14 (u nastavku teksta: ZZODS).

1. otkrivanje saznanja da osoba s duševnim smetnjama priprema počinjenje težeg kaznenog djela
2. zaštita javnog zdravlja i sigurnosti na temelju posebnog zakona
3. sprječavanje izlaganja druge osobe ozbiljnoj i izravnoj opasnosti za njezin život ili zdravlje.”

Poštovanje povjerljivosti podataka o zdravlju od iznimne je važnosti za zaštitu privatnosti pacijenata jer se radi o najosjetljivijim osobnim podatcima, a uvažavanje njihove povjerljivosti od presudne je važnosti i za odnos povjerenja koji mora postojati u odnosu pacijent – liječnik jer je upravo povjerenje temelj toga odnosa, ali i etički i profesionalni kodeks medicine.⁴⁰

Međutim, ZZODS predviđa određene iznimke od obveze čuvanja liječničke tajne. Riječ je o slučajevima kada sama osoba na koju se podatci odnose da pristanak da liječnik iznese određene podatke koje je saznao tijekom liječenja, dok se druga iznimka odnosi na situacije odavanja podataka bez pristanka pacijenta, kada je otkrivanje liječničke tajne u javnom interesu ili interesu druge osobe koji preteže nad interesom čuvanja tajne. Otkrivanje podataka u potonjem slučaju uz ispunjenje navedenih pretpostavki bit će dopušteno te se neće raditi o neovlaštenom postupanju liječnika. Liječnik će u takvoj situaciji biti ekskulpiran od svake odgovornosti, uključujući i onu kaznenu. Naime, u skladu s odredbom čl. 145. Kaznenog zakona⁴¹ nema kaznenog djela neovlaštenog otkrivanja profesionalne tajne ako je liječnik podatak o osobnom ili obiteljskom životu koji mu je povjeren otkrio u “javnom interesu ili interesu druge osobe koji su pretežniji od interesa čuvanja tajne”.

Kako ne bi postojale dvojbe glede toga što se smatra javnim interesom odnosno interesom koji preteže nad interesom čuvanja tajne, i na taj način spriječile ili barem ograničile mogućnosti njegova ekstenzivnog tumačenja, zakonodavac ih je precizno definirao.⁴² Naime, pravo na privatnost jedno je od temeljnih ljudskih prava te bi iznimke od obveze čuvanja liječničke tajne trebalo tumačiti restriktivno.⁴³

Sprječavanja izlaganja djeteta ozbiljnoj i izravnoj opasnosti za njegov život ili zdravlje u skladu s ovom zakonskom normom bi stoga predstavljalo dopustiv razlog odnosno javni interes, interes koji preteže nad interesom čuvanja liječ-

⁴⁰ Čizmić, J., *Pravo pacijenata na obaviještenost, s posebnim osvrtom na zaštitu tajnosti podataka o zdravstvenom stanju pacijenta*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 29, br. 1, 2008., str. 25.

⁴¹ Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22.

⁴² V. Grozdanić, V.; Škorić, M.; Rittossa, D., *op. cit.* bilj. 38, str. 849.

⁴³ *Ibid.*

ničke tajne za otkrivanje podataka o osobi s duševnim smetnjama od strane liječnika. Prema tome, ako bi liječnik u postupanju s roditeljem koji ima neke duševne smetnje saznao za činjenice koje predstavljaju ozbiljan rizik za mentalno ili tjelesno zdravlje i sigurnost djeteta, nužnost zaštite djeteta svakako bi imala prednost pred obvezom čuvanja liječničke tajne, odnosno poštovanja privatnosti roditelja kao pacijenta. Štoviše, obavještavanjem Hrvatskog zavoda za socijalni rad ili drugog nadležnog tijela, npr. policije, tajnost osobnih podataka u odnosu na opću javnost će i nadalje biti poštovana s obzirom na to da su osobe zaposlene u tim institucijama također obvezne čuvati profesionalnu tajnu.⁴⁴

Međutim, problem u praksi, kada je riječ o suradnji liječnika odnosno zdravstvenih ustanova s Hrvatskim zavodom za socijalni rad, može nastati zbog toga što su u skladu s odredbom čl. 23. st. 2. ZZODS-a podatci iz medicinske dokumentacije osobe s duševnim smetnjama dostupni isključivo sudu i državnom odvjetništvu za potrebe sudskog postupka. Kao iznimku od navedenog pravila ZZODS predviđa da se podatci iz medicinske dokumentacije koji su potrebni za ostvarivanje prava osobe s duševnim smetnjama mogu dati u službene svrhe na zahtjev nadležnih tijela uz pisani pristanak te osobe, a ako ga ona nije sposobna dati, uz pisani pristanak osobe od povjerenja ili zakonskog zastupnika. (čl. 23. st. 4. ZZODS-a).

Međutim, polazeći od važnosti zaštite dobrobiti djeteta te činjenice da psihofizičko zdravlje roditelja jest čimbenik rizika za dobrobit djeteta⁴⁵, bez odgovarajuće suradnje liječnika i stručnjaka u sustavu socijalne skrbi nije moguće pravodobno postupanje odnosno provedba procjene razvojnih rizika i prijetnji sigurnosti djeteta te smatramo da bi, imajući u vidu odredbe analiziranih propisa, pravu djeteta na skrb i zaštitu trebalo dati prednost pred pravom roditelja na zaštitu privatnosti odnosno osobnih podataka, pa i onih koji se odnose na zdravlje. Takvo postupanje bilo bi u skladu sa zahtjevom da se zaštita dobrobiti djece ima uvažiti kao javni interes i temeljna vrednota našega društva. Ono što bi svakako bilo poželjno jest da takvo određenje dobrobiti djece bude u odgovarajućim propisima izrijekom navedeno i time nedvojbeno.

⁴⁴ *Ibid.* Odredbe o čuvanju profesionalne tajne sadrži Zakon o socijalnoj skrbi u čl. 255. (Narodne novine, br. 18/22, 46/22, 119/22, 71/23).

⁴⁵ Vidjeti Listu za procjenu razvojnih rizika djeteta i Listu za procjenu sigurnosti djeteta koje su sastavni dio Pravilnika o mjerama zaštite osobnih prava i dobrobiti djeteta, Narodne novine, br. 123/2015, 87/2022. Više Ajduković, M.; Sladović Franz, B.; Laklija, M., *Procjenjivanje razvojnih rizika djeteta*, u: Ajduković, M. (ur.), *Pomoć roditeljima u zaštiti dobrobiti djeteta*, Društvo za psihološku pomoć i Ured UNICEF-a za Hrvatsku, Zagreb, 2015., str. 39 – 51.

3. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Zaštita dobrobiti djeteta predstavlja izazov za sve one koji su u prigodi donositi odluke koje se tiču djeteta, osobito u okolnostima kada na strani roditelja postoje okolnosti zbog kojih roditelji tu svoju prirodnu i primarnu ulogu ne ostvaruju na odgovarajući način te je potrebna intervencija države. Prema Općem komentaru br. 14. Odbora za prava djeteta⁴⁶ najbolji interes djeteta jest višestruki koncept. To je materijalno pravo “djeteta da njegov/njen interes bude procijenjen i ima prednost kada se razmatraju različiti interesi, kako bi se donijela odluka o određenom pitanju, i jamstvo da će ovo pravo biti primijenjeno uvijek kada se donosi odluka o djetetu...”. Zatim, temeljno interpretativno pravno načelo, što znači da ako se “jedna zakonska odredba može tumačiti na više načina, bit će odabrano ono tumačenje koje je najviše u funkciji najboljeg interesa djeteta”. Kao treće, ono je i postupovno pravilo u skladu s kojim “prilikom donošenja odluke koja će utjecati na neko dijete, ... proces donošenja odluke mora sadržavati procjenu mogućeg utjecaja (pozitivnog ili negativnog) te odluke na dijete ili djecu na koju se ona odnosi”.

Imajući na umu vrijednost dobrobiti djeteta i ulogu države i društva u njezinoj promicanju te zaštititi, u radu smo nastojali prikazati relevantne pravne norme koje se imaju primijeniti u situaciji kolizije prava roditelja i prava djeteta, osobito u situaciji kada su ugrožena prava djeteta. U tom pogledu od osobite je važnosti suradnja svih dionika u zaštiti djece sa sustavom socijalne skrbi koji je pozvan i ovlašten poduzimati mjere te pokretati postupke radi obiteljskopravne zaštite djece.

Otkrivanje određenih informacija, osobito onih najosjetljivijih, primjerice podataka o zdravlju roditelja, ponajprije u pogledu mentalnog zdravlja može u nekim situacijama biti ključno za pravodobno poduzimanje mjera u svrhu zaštite djeteta. Ono što stvara razlog za zabrinutost jest činjenica što otkrivanje pojedinih podataka, kao i poduzimanje određenih mjera može predstavljati povredu temeljnih ljudskih prava – prava roditelja na privatnost, poštovanje obiteljskog života odnosno zaštitu osobnih podataka koja su zajamčena kako Ustavom, međunarodnim dokumentima tako i zakonskim normama. Međutim, ono što je važno naglasiti jest da navedena prava nisu apsolutna i da su predviđene iznimke u kojima će zadiranje u ta zaštićena pravna dobra biti dopušteno, odnosno neće se raditi o njihovoj povredi. Jedna od tih pretpostavki dopustivosti miješanja jest svakako zaštita prava i dobrobiti djeteta, osobito

⁴⁶ Opći komentar br. 14 (2013.) o pravu djeteta da njegovi ili njeni najbolji interesi moraju imati prednost, dostupno na: <https://dijete.hr/hr/dokumenti/medunarodni-dokumenti/opci-komentari-odbora-za-prava-djeteta-un-a/> (28. 9. 2023.).

djetetova života, zdravlja i sigurnosti, što predstavlja legitiman cilj dopustive intervencije u zajamčena prava uz pretpostavku da je takvo postupanje utemeljeno na zakonu, nužno i provedeno uz poštovanje načela razmjernosti.

Čak i kada je riječ o najosjetljivijim osobnim podacima, a to su oni o zdravlju, imajući u vidu prikazane norme, smatramo da ne postoji zapreka za njihovo otkrivanje ako je ono nužno radi zaštite prava djeteta uz poštovanje načela razmjernosti u svakom pojedinom slučaju.

Poduzimati mjere kojima će se primarno štititi sigurnost i dobrobit djeteta trebao bi biti nedvojbeno javni interes i time bi se trebali voditi svi oni koji su u svome radu u prigodi prepoznati situacije u kojima je sigurnost i dobrobit djeteta ugrožena, kako bi se ostvario zajednički cilj pravodobne i učinkovite zaštite djeteta.

LITERATURA

Knjige i članci

- Ajduković, M.; Sladović Franz, B.; Laklija, M., *Procjenjivanje razvojnih rizika djeteta*, u: Ajduković, M. (ur.), *Pomoć roditeljima u zaštiti dobrobiti djeteta*, Društvo za psihološku pomoć i Ured UNICEF-a za Hrvatsku, Zagreb, 2015., str. 39 – 51.
- Čizmić, J., *Pravo pacijenata na obaviještenost, s posebnim osvrtom na zaštitu tajnosti podataka o zdravstvenom stanju pacijenta*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 29, br. 1, 2008., str. 227 – 275.
- Čulo Margaletić, A., *Novine iz prakse Europskog suda za ljudska prava*, u: Rešetar, B.; Aras, S. (ur.), *Represivne mjere za zaštitu osobnih prava i dobrobiti djeteta*, Sveučilište J. J. Strossmayera, Pravni fakultet u Osijeku, Osijek, 2014., str. 13 – 21.
- Čulo Margaletić, A., *Parents with Mental Disabilities and Protection of the Child's Interest*, u: *International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences & Arts, SGEM 2018, Conference Proceedings*, Bulgaria, 2018., str. 689 – 697.
- Fabijanić Gagro, S.; Škorić, M., *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom i poslovna sposobnost osoba s duševnim smetnjama – suvremeni izazovi*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 41, br. 3, 2020., str. 759 – 777.
- Grozdanić, V.; Škorić, M.; Rittossa, D., *Liječnička tajna u funkciji zaštite privatnosti osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 64, br. 5-6, 2014., str. 833 – 857.

- Hrabar, D. (ur.), *Presude Europskoga suda za ljudska prava o mjerama za zaštitu dobrobiti djeteta*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.
- Hrabar, D. (ur.), *Presude o roditeljskoj skrbi Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2021.
- Hrabar, D. *Obiteljsko pravo u sustavu socijalne skrbi*, Narodne novine, Zagreb, 2019.
- Hrabar, D., *Obiteljskopравни odnosi roditelja i djece*, u: Hrabar, D. (ur.), *Obiteljsko pravo*, Narodne, novine, Zagreb, 2021.
- Hrabar, D., *Prava djece u obiteljskom zakonodavstvu*, u: Hrabar, D. (ur.), *Prava djece – multidisciplinarni pristup*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016.
- Hrabar, D., *Uvod u prava djece*, u: Hrabar, D. (ur.), *Prava djece – Multidisciplinarni pristup*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016.
- Hrabar, D., *Zaštita djece u kaznenom postupku u promišljanjima o pravosuđu naklonjenom djeci*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. IX, br. 1., 2018., str. 1 – 28.
- Korać Graovac, A., *Od zajedničkog do samostalnog ostvarivanja roditeljske skrbi i natrag – kako zaštititi prava djece i roditelja*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. VIII, posebni broj, 2017., str. 51 – 73.
- Korać Graovac, A., *Povelja o temeljnim pravima Europske unije i obiteljsko pravo*, u: Korać Graovac, A.; Majstorović, I. (ur.), *Europsko obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2013., str. 25 – 51.
- Korać Graovac, A.; Čulo, A., *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom – novi pristup shvaćanju prava osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 61, br. 1, 2011., str. 65 – 109.
- Majstorović, I., *Europski obiteljskopравни sustav zaštite prava djece*, u: Hrabar, D. (ur.), *Prava djece – multidisciplinarni pristup*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016.
- Majstorović, I.; Šimović, I., *Opseg lišenja poslovne sposobnosti kao pretpostavka zaštite prava i dostojanstva osoba s invaliditetom*, Ljetopis socijalnog rada, vol. 25 br. 1, 2018., str. 65 – 84.
- Omejec, J., *Značenje i doseg prava na poštovanje obiteljskoga života u praksi Europskoga suda za ljudska prava*, u: Hrabar, D. (ur.), *Presude o roditeljskoj skrbi Europskoga suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2021.

Pravni akti

- Kazneni zakon, Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22.
- Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ, br. 15/90; Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/93, 20/97.
- Konvencija o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 6/07, 5/08.
- Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.
- Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 47/20, 49/23.
- Opći komentar br. 14 (2013.) o pravu djeteta da njegovi ili njeni najbolji interesi moraju imati prednost, dostupno na: <https://dijete.hr/hr/dokumenti/međunarodni-dokumenti/opci-komentari-odbora-za-prava-djeteta-un-a/> (28. 9. 2023.).
- Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Službeni list Europske unije C 202, 7. 6. 2016.
- Pravilnik o mjerama zaštite osobnih prava i dobrobiti djeteta, Narodne novine, br. 123/2015, 87/2022.
- United Nations, *From Exclusion to equality: Realizing the rights of persons with disabilities, Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*, United Nations, United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, Inter-Parliamentary Union Geneva, 2007. Dostupno na: <http://archive.ipu.org/PDF/publications/disabilities-e.pdf> (22. 9. 2023.).
- Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) [2016] SL L119/1; Ispravak Uredbe (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) [2018] SL L127/2.
- Ustav Republike Hrvatske, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, br. 18/22, 46/22, 119/22, 71/23.

Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine, br. 76/2014.

Zakon o zaštiti prava pacijenata, Narodne novine, br. 169/04, 37/08

Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Narodne novine, br. 100/18, 125/19, 147/20, 11
9/22, 156/22, 33/23

Zakonu o liječništvu, Narodne novine, br. 121/03, 117/08.

Summary

Anica Čulo Margaletić*

THE RIGHTS OF PARENTS TO PRIVACY AND PROTECTION OF PERSONAL DATA AND THE BEST INTEREST OF THE CHILD AS THE SUPREME LEGAL STANDARD

Caring for children is the natural role and primary task of parents who, in general, exercise this right, duty and responsibility by respecting the rights and interests of their children. The importance and value of a parent's role in the upbringing and development of a child is recognized in numerous legal documents both at the domestic and international level. However, certain life situations can lead to the fact that parents, unfortunately, cannot fulfill this important role for the well-being of their children due to circumstances that they themselves cannot influence, and which make it difficult or, to a large extent, impossible for them to protect the rights and interests of the child. The responsibility of the State in such cases and the challenges of effective cooperation of competent authorities will therefore be analyzed in this paper. In addition, the existing legal regulations on the relation between the rights of parents to privacy and protection of personal data, and the rights of the child will be considered, especially when their collision occurs, and eventually some guidelines will be proposed for a more effective realization of the best interests, i.e. well-being of the child, which in each individual case shall be a primary consideration, will be made.

Keywords: child's interest; child's rights; parents' rights; privacy; personal data; disability

* Anica Čulo Margaletić, Ph. D., Associate Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg Republike Hrvatske 14, 10000 Zagreb; aculo@pravo.unizg.hr; ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7688-8366